

Гаврило Чернихівський

ЗА УКРАЇНУ, ЗА ЇЇ ВОЛЮ

Кременецький краєзнавчий музей

В історії національно-визвольних змагань 40-50-х років ХХ століття чільне місце посідає повстанське формування, яке очолив Микола Медвецький (псевдо Хрін). Та перш за все кілька штрихів до його біографії.

Народився Микола Дмитрович напередодні свята Миколи Чудотворця, що припадає на 19 грудня, 1911 р. Був п'ятою дитиною у родині. Батько працював будівельником, мати поралась на кухні, в хаті, на городі, виховувала дітей, яких було шестеро: троє дівчат і троє хлопців. У 1925 р. Микола став учнем Кременецької української гімназії, яка була єдиним українським навчальним закладом у повіті. Упродовж двох десятиліть вона була важливим осередком не тільки освіти, виховання, а й національно-духовного становлення української молоді. Там працювали досвідчені педагоги, патріоти України, зокрема Віктор Гнажевський (українська мова і література), Софія Орловська (українська мова і література), Василь Кавун (математика і фізика), Катерина Міляшкевич (іноземні мови), Сергій Міляшкевич (латинь, він же директор), Василь Дорошенко (малювання і праця), Лука Скибінецький (природничі дисципліни), отець Іваницький (релігія).

Кременецька гімназія славилась своїми вихованцями. Назвемо хоча б таких, як Улас Самчук, Оксана Лятуринська, Кирило Куцюк-Кочинський, Марія Кавун-Кремінярівська, які стали відомими письменниками. Викладачі гімназії були високо освіченими, знали по кілька іноземних мов, робили все, щоб їх вихованці здобули ґрунтовні знання, стали національно свідомими українцями. Польська окупаційна влада чинила всілякі утиски, позбавила заклад державного

статусу, зняла ім'я «гімназія ім. І. Стешенка». Не дивно, що у 1938 р. цей заклад, як джерело національної свідомості, українських визвольних ідей, був закритий [1].

На початку 30-х років у стінах гімназії сформувалась таємна молодіжна національна організація «Юнак», до якої входило кілька десятків учнів-старшокласників. Керівником організації був її вихованець, на той час студент Львівського університету Степан Пшенишний, а політвиховником – відомий діяч «Просвіти» Роман Бжеський. До «Юнака» належали брати Микола та Михайло Медвецькі. За доносом провокатора організація була викрита. Почались арешти. За вироком окружного суду шістьох найактивніших діячів організації було засуджено до різних термінів ув'язнення. Микола Медвецький 2,5 роки перебував у Кременецькій тюрмі, що знаходилась на Дубенській рогатці (нині тут профтехучилище). Йому і Петрові Львовичу перед арештом пощастило здати матуру.

Відбувши ув'язнення, 25-річний М. Медвецький стає студентом богословського факультету Варшавського університету. Добрим словом він згадував професорів університету Івана Огієнка, Василя Біднова, Володимира Дорошенка, які змушені були покинути Україну і виїхати за кордон. Однак вибух Другої світової війни перекреслив плани. Повертатись студентів випускного курсу до Кременця було небезпечно, адже тут запанувала більшовицька влада. Микола Медвецький виїжджає до Берліна, влаштовується робітником на фабриці, налагоджує контакти з відомими націоналістичними діячами, зокрема Андрієм Мельником. Через два роки, коли вибухла німецько-радянська війна, Микола Медвецький повернувся до Кременця. Радісною була зустріч із братами, сестрами, батьками. Тут він довідався про трагічну долю сотень кременчан, замордованих енкаведистами наприкінці червня 1941 р. У липні було відкопано кільканадцять братських могил, де були

заховані понівечені тіла патріотів: руки скручені колючим дротом, відрізані вуха, носи, у дівчат – груди, у черепи забиті цвяхи. Згодом Микола довідався про трагічну загибель товариша по гімназії Юрка Козубського, з яким ділив кусень хліба у тюрмі, де був також ув'язнений за приналежність до «Юнака».

На початку липня 1941 р. у Кременці з'явилися Іван Міщена, який очолив повітову управу, та Бригідир – міську. Катерина Міляшкевич працювала перекладачем в ортскомендатурі, інформувала хлопців про наміри німецької окупаційної влади. Для захисту українського населення була сформована українська поліція, яку й очолив Микола Медвецький [2]. Почалися будні складної й напруженої праці в умовах німецької окупації краю. Попри безліч організаційно-кадрових питань комендант Медвецький вирішував немало справ підпілля ОУН-м. Він контактував із Провідником через молодшого брата Михайла (псевдо Вужик, Кременецький), який часто навідувався до Кременця.

Ситуація в місті та краї ускладнювалась, особливо з появою тут гебітскомісара Міллера. Під носом окупантів діяли сотні українських патріотів, серед них Володимир Смикуржевський (Троян), Юрій Пундик (Миколин), Михайло Данилюк (Блакитний), інші. Останній як комендант повіту сконцентрував усі зв'язки із тереном. На одній конспіративній зустрічі біля Богданової каплиці (околиця Кременця) були присутні Іван Климишин (Крук), Вихор, Левко, Гонта, Залізняк. Після тривалої розмови зійшлися на тому, що необхідно організувати партизанський загін, створити базу для його дислокування. Кременецькі ліси і гори сприяли маскуванню табору. Почалася напружена праця.

Ось що розповів кілька літ тому Михайло Медвецький:
– Мені часто випадало бути в оточенні полковника А. Мельника. Ми не раз дискутували на різні теми. Одна з них:

створення повстанських загонів на Волині, де ми, мельниківці, мали перевагу. Однак полковник був проти створення таких загонів, не виправдовував ведення партизанської війни, відстоював думку і вважав першочерговим створення Українського адміністративного апарату на окупованій німцями території України. В Галичині уже діяв Український національний комітет, очолюваний професором Володимиром Кубійовичем. Останній прагнув розширити діяльність комітету і на Волині. На початку 1942 р. він приїжджав до Кременця, вів переговори із представниками української інтелігенції, зокрема з Петром Розчинським, його дружиною Ганною (обос лікарі), Володимиром Білинським (директор лісотехнікуму). Збереглася навіть фотографія цієї зустрічі.

На території Кременеччини виникла повітова мережа ПУНу полковника Мельника, яку очолювали Шкляр, Троян, Хрін і Рузя Медвецька (сестра останнього). Створюється розгалужена сітка у кожному районі (у повіті було 12 районів), формуються боївки, підбираються керівники, організовуються вишколи [3]. Одним із бойових осередків вишколу стала середня лісівнича школа в Білокриниці, нині там лісотехнікум, де заступником директора працював Павло Горячий, сотник УНР. Він підібрав 100 старшокурсників, сотенним призначив Миколу Денисюка, розповів таке:

— Школа у Білокриниці за директорування Володимира Білинського (а це був зять Михайла Черкавського) готували не тільки лісівників, але завдяки старанням Павла Горячого стала осередком вишколу молоді 18-20 років. У вільний від навчання час або в неділю тривала жвава військова підготовка: марші з піснями, вміння володіти зброєю, стрільба, тактичні заняття, фізичні вправи. Сотник передавав нам, юнакам, свої знання, що незабаром стало у пригоді. Час підганяв...

Жвава діяльність українського підпілля не була таємницею для німецької влади. Діями патріотів зацікавилось гестапо,

жандармерія, інші каральні органи фашистів. Тиск був спрямований насамперед проти української поліції, яку очолював Микола Медвецький. Страшна трагедія сталася у Кременці 23 лютого 1943 р. в обідню пору. Були заарештовані Петро і Ганна Розчинські, Юрій Черкавський, Йосип Жиглевич, Павло Горячий, всіх десять чоловік. Під вечір цього ж дня вони були розстріляні у Кременецькій тюрмі [4]. Де їх тіла, ніхто не знає й досі.

Налякана активністю української поліції, окупаційна влада вимагала здачі зброї, іншого спорядження. Український поліцист Мазниця перехопив телефонограму із Луцька до німецької жандармерії у Кременець з вимогою здати зброю, а керівників української поліції заарештувати. 21 березня комендант Хрін приймає рішення: вночі забрати всю зброю, амуніцію і всім складом йти в ліс. Ось як про це згадує Максим Скорупський: «Крем'янецька поліція покинула службу в числі коло 100 чоловік. Частина з них розійшлася по домах, а лише 45 чоловік затрималися коло села Людвищі у лісі, званому Кіпець. Відділом командував Жарина, а його заступник був Мазниця. Згодом відділ перейшов в Угорський район, а звідти під командою Вихора – в Лісничівку недалеко від Антоновець. Комендантом табору призначено Хрона (Миколу Медвецького), бувшого коменданта поліції. За кілька днів група вже мала 50 чоловік, була озброєна кількома легкими кулеметами, а Блакитний додав ще «максима» з тачанкою [5].

Комендант повіту Блакитний видав окремий наказ під числом 117, який гласив:

1. Призначити Хрона командиром першого регулярного загону Крем'яниччини.
2. Призначити Гаркавенка начальником штабу загону.
3. Сотенних, чотових і відділових призначає штаб загону і затверджує команда повіту.
4. Призначити Жарину керівником сітки ОУН в загоні.

5. Запроваджується дисципліна воєнного часу [6].

Одночасно пішли у ліс українські поліцейсти Почаєва, Вишнівця, Бережець, Угорська, Шумська, інших райцентрів. Німецька жандармерія занепокоїлась. До Кременця наїхало чимало бойовиків СС. Виникла небезпека арешту сотні Білокриницької лісівничої школи. Враховуючи ситуацію, 20 хлопців на чолі з Миколою Денисюком при повному озброєнні поповнили загін Хрона. Серед них були Іскра, Клен, Вусатий, Грушка, Цвях та ін. А на терені краю діяли ще загін Івана Климишина (Крук), відділ Фронту Української Революції (ФУР) під командою Яворенка (Тиміш Басюк із Борсуків). Загін Крука отаборився на Залужжі за 2 км від табору Хрона, який розташувався над озером Глибоке. Фурівці діяли на Лановеччині, їх центром був хутір Червоне.

Партизанський рух на Волині розгортався з новою силою. До табору Хрона прибуло 85 чоловік із Дубенщини. Роботи вистачало всім: командирові табору, його заступникам, зокрема з виховної роботи Чорноті (Василь Штуль, молодший брат Олега Штуля). Начальником оперативного штабу став сотник Орлик. Сформувалось три бойові сотні, господарський і санітарний відділи. Почалось будівництво наметів для особового складу, шпиталю, магазинів, складів зброї, ремонтних майстерень, стаєнь для коней.

Оперативники штабу розробляли плани бойових акцій проти німецьких окупаційних військ, польської поліції, яка тероризувала українське населення краю. Ось кілька операцій повстанців.

25 квітня спільна виправа відділів Хрона і Крука на батальйон шуцманів у Білокриницю, який розташувався у колишніх касарнях 12-го полку польських уланів.

30 квітня: похід на польське село Кути з метою роззброєння польської поліції, яка співпрацювала з німецькими окупантами.

На трасах Кременець-Дубно, Кременець-Шумськ повстанці робили засідки, полювали за німецькими автомашинами, щоб здобути зброю чи провіант.

7 травня: трагічний випадок. У районі Смиги підбито авто гебітскомісара Міллера, в якому їхали митрополит Волині Олексій (Громадський) з обслугою. Всі четверо були скошені кулеметною чергою. Макс Скорупський у спогадах, а він був очевидцем трагедії, назвав цей випадок «фатальною помилкою».

Із 8 на 9 травня бій з німецькими військами під Лішнею. Окупанти оточили село Стіжок, зігнали людей до стодоли, підпалили. Загинуло 56 односельчан. Спільними силами бійці Крука і Хрона розгромили окупантів [7].

Сотня Юрка Макуха (Василь Станіславів) здійснила похід на Бущу, оборонила село від розправи посіпак-калмиків, які служили окупантам.

Почалися переговори про об'єднання обох таборів. У них брали участь Крук, Камінь, Еней – з одного боку, Хрін, Блакитний, Чорнота – з другого. Загін Хрона мав удвічі більше бійців, значні запаси зброї, продовольства. Постійно працювали водяний млин в Антонівцях, пекарня, молочарня. Хронівці по-братськи ділились з круківцями зброєю, амуніцією, незважаючи на розбіжності серед керівництва бандерівського та мельниківського напрямків національно-визвольного руху.

До табору постійно навідувався Михайло Медвецький з Рівного, як представник полку А. Мельника на теренах Волині. Привозив інструкції Проводу ОУН щодо тактики майбутніх дій повстанців. На основі цих інструкцій Блакитний та Чорнота вели активну політико-пропагандистську роботу з перспективи побудови Української держави, яку треба було здобути у нелегкій боротьбі як з німецькою окупаційною владою, так і в майбутньому – із більшовицькою. Зрозуміло,

що партизанка – лише перехідна форма боротьби, а політичне підпілля могло тривати й роками, що й показав подальший хід подій. Кінцева ж мета – повне визволення України з-під московського панування після перемоги над фашизмом. Ці ж міркування висловив Михайло Медвецький, повернувшись після 50-річної розлуки до рідного Кременця.

З огляду на подальшу перспективу, – згадував Михайло Дмитрович, – необхідно було закладати широку сітку ОУН на терені краю, тримати людей у глибокому підпіллі для майбутньої боротьби із більшовиками. Ми добре розуміли, а це стало очевидним після поразки німецьких військ на Волзі, що головний ворог незалежної України – московський більшовизм. Вже тоді керівництво Кремля, крім підтримки у глибокому тилу німців з'єднань С. Ковпака, А. Одухи, Д. Медведева та інших, засилало свою агентуру до українських повстанських загонів, організовувало розвідку, здійснювало провокацію, вербувало людей навіть серед керівного складу української партизанки. Ганебний приклад: перехід на службу НКВС Левка Яскевича (Камінь) і ще декотрих. Розібратися у тодішній надто складній ситуації було не просто. Бракувало досвідчених військовиків, насамперед штабістів, які могли б фахово організувати й проводити бойові операції. Були випадки, коли начальниками штабів були радянські військовополонені, окремі з них виявилися агентами Москви.

Справді, не легко доводилось Хронові, його команді. Та він прагнув робити все, щоб забезпечити боєздатність загону. У спогадах побратим по зброї Макс (Скорупський) пише: «Після невдалої «солодкої війни» (мовиться про спробу перехопити німецьку колону на трасі Кременець-Дубно, яка везла цукор – Г.Ч.) у таборі витворився певний застій в акціях. Стрілецьтво було невдоволене з командира Хрона. Командир Хрін був дуже працьовитий, солідний і відданий патріот, але до воєнної штуки не зовсім надавався. Йому закидали, що всіма силами старався

утриматись на своєму посту головного командира, не давав можливості вибитись іншим. Між ним і Журбою, що був кадровим старшиною, часто виникали суперечки. Більшість старшин і стрілецьтво симпатизували Журбі» [8].

– Чи об'єктивна така оцінка Максом Скорупським особи Хрона? – якось я запитав Михайла Дмитровича. У відповідь почув:

– То правда, брат не мав військової підготовки. У вирішальні моменти міг розгубитися. Від природи був лагідним, надто добрим, а в складних ситуаціях йому бракувало твердої руки і рішучості. Були й невдалі операції, зокрема на Шумськ. За це докір робили саме Хронові. Похід на Вишнівець був успішним. На той час в Антонівецькому таборі Хрона нараховувалось 500 бійців. Тут діяла школа підстаршин, було три бойові сотні. На озброєнні бійці мали 21 кулемет, два «максими», важкий «кольт», одну 45-мм гармату. У стрільців переважала автоматична зброя. Загін розвідки складало 15 вершників, 6 пар коней готові були запрягти постійно.

6 липня після вдалого походу на Вишнівець табір Хрона оточили бійці Крука і запропонували об'єднатися під керівництвом Енея. Після роздумів Хрін наказав скласти зброю, бо був проти пролиття братської крові. Доля командира, його заступників вирішилася так: Хрін став командиром відділів на Дубенщині, сотник Орлик – начальником канцелярії куреня, Чорнота – політпрацівником у штабі. Однак частина бійців Хрона не погодилась з таким актом, створили нове формування під назвою Український легіон самооборони (УЛС). Його очолив військовик Черкас (Михайло Солтис). Про дії легіону розповідає згаданий Василь Станіславів у книзі спогадів «Ліс приймає повстанців».

Подальша доля Хрона така. Він приєднався до батальйону самооборони, який влився до складу дивізії «Галичина», брав

участь у боях під Бровами. Зумів вийти з оточення влітку 1944 р. А на початку 1945-го легіонери тримали лінію фронту в районі Відня. Там наступали війська маршала Малиновського. З морально-психологічного боку це було дуже важко. Адже доводилося воювати проти братів-українців, які були по різних боках барикад. Коли радянська розвідка довідалась, що на цій ділянці фронту стоять легіонери-українці, з рупорів гучномовців пролунали заклики кидати зброю і переходити на бік червоних. Та ніхто цим закликам не вірив, що усім збережуть життя і волю. У пам'яті були трагічні картини звірств енкаведистів у Кременецькій тюрмі в червні 1941 р.

Німецьке командування поставило легіонерів на найважчу ділянку фронту. Другою лінією за плечима стояла фельджандармерія з наказом розстрілювати кожного, хто спробує залишити бойову позицію. Стоячи між двома вогнями, дивізійники не мали вибору. В очі дивилася смерть, за спиною чатувала німецька куля. У бою під Віднем Микола Медвецький – Хрін гине на полі бою. Піл час наступу червоних військ на містечко Фельдбах він необачно вискочив з окопу і впав, скошений кулеметною чергою. По дорозі до шпиталю помер. Друзі-легіонери поховали побратима по зброї з усіма військовими почестями у містечку Сан-Стефані поблизу Відня. Так і залишився син України у чужій землі, далеко від отчого краю. Життя командира повстанців Кременеччини обірвалося на 34-му році. А він так мріяв про вільну, незалежну Україну. Доля розпорядилася інакше.

І штрих останній до портрета Миколи Медвецького.

Він – прекрасний приклад того як історія клала на плечі кращих синів України непомірну ношу, а вони несли її з честю, як личить справжнім бійцям-патріотам. Його життя – це ще один приклад, яка дорога плата за свободу, як шлях до незалежності рідної України рясно политий кров'ю нашого народу. Великим трагізмом пройнята та боротьба. Микола

Медвецький поклав свою голову на вівтар України, її незалежності. Нині у вільній Україні належно вшановане ім'я Хрона. Про нього добрим словом згадують побратими по зброї Михайло Данилюк, Максим Скорупський, Василь Станіславів та ін. На місці, де знаходився штаб Хрона, два роки тому в Антонівецькому лісі споруджено величний пам'ятник. Ім'я Миколи Медвецького знаходимо у Тернопільському енциклопедичному словнику [9].

По-іншому склалася доля молодшого брата Михайла Медвецького. За завданням Проводу ОУН він ще влітку 1944 р. переїжджає до Баварії, оселяється в Мюнхені, де допомагає влаштовуватись побратимам. У 1950 р. за сприяння краянина із Великих Бережець професора Олександра Неприцького-Грановського пересік океан і оселився у місті Міннеаполіс. Там брав активну участь у житті української громади, став членом Організації Державного Відродження України (ОДВУ), де продовжив боротьбу за незалежну Україну. А в 1992 р. переїхав до Кременця, де спочив на рідній землі 20 квітня 2005 р., проживши славних 90 літ. Авторів цих рядків не раз випадали щасливі хвилини поспілкуватися із Михайлом Дмитровичем. Вражав його світлий розум, стурбованість про інертність, байдужість багатьох в Україні. Але до останнього він вірив, що Україна стане на ноги, подолає кризу і політичну, й економічну, буде в числі високорозвинених європейських країн, бо має працелюбний нарід. Безмежно радів, що повернувся на рідну землю [10, 12].

І на останок. Нині у вільній незалежній Україні, за яку все свідоме життя боролися герої, клали свої голови, а серед них були і брати Микола та Михайло Медвецькі, досі офіційно не визнано їх як борців за соборність і незалежність України. Ліві сили постійно, і вже не раз блокують у Верховній Раді питання про визнання бійців УПА та членів ОУН воюючою стороною, не бажають визнати їх заслуг перед українським

народом. Віриться, що історична справедливість рано чи пізно переможе, бо так судилось. Адже ці герої вмирали за Україну, за її волю, не рахуючись з власним життям.

Література

1. Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: Збруч, 2005. – Т. 2. – С. 225.
2. Чернихівський Г. Кременеччина від давнини до сучасності. – Кременець, 1999. – С. 143-153.
3. Данилюк М. Повстанський записник. – Нью-Йорк, 1968. – С. 73-87.
4. Станиславів-Макух Ю. Ліс приймає повстанців. – Міннеаполіс, 1997. – С. 64-65.
5. Скорупський М. Туди, де бій за волю. – Лондон-Париж, 1989. – С. 90.
6. Данилюк М. Повстанський записник. – Нью-Йорк, 1968. – С. 151.
7. Скорупський М. Туди, де бій за волю. – Лондон-Париж, 1989. – С. 110.
8. Там само. – С. 118.
9. ТЕС. – Тернопіль: Збруч, 2005. – Т. 2. – С. 485.
10. Чернихівський Г. Портрети пером. – Кременець, 2001. – С. 208-217.
11. Про бойові дії формування, яким командував Хрін. Див. Руцький Микола. Голгофа: роман. – Рівне, 1996.
12. Адамович В. На поклик волі. – Крем'янець, 1997.